

УДК 376-054.62:[378.016:811.161.2

УКРАЇНЬСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА В БУКОВИНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: З ДОСВІДУ РОБОТИ

Вилка Л. Я.

У статті розглядаються особливості адаптаційних процесів студентів-іноземців до іншомовного середовища на прикладі досвіду викладання та спостереження за цим явищем у Буковинському державному медичному університеті. Коротко розглянуто міждисциплінарний інструментарій, яким послуговується викладач української мови як іноземної. Виокремлено три найчисельніші групи студентів-іноземних громадян, які абсолютно по-різному пристосовуються до мовних реалій у чужій країні – представників арабських країн, індусів та африканців. Це дало можливість говорити про три моделі своєрідного мовного менеджменту, яким послуговується викладач української мови як іноземної. У розвідці ми спробували показати, що предмет українська мова як іноземна, як жоден інший академічний курс, потребує комплексного підходу й залучення цілої низки допоміжних й суміжних наук та методик. А викладач української мови як іноземної волею-неволею виконує роль менеджера з культури й репрезентації картини світу та ментальності українців. Ця наукова та методична проблема лише набуває своїх обрисів, оскільки теорія ще й досі, після стількох років незалежності, не дійшла до свого реального практичного втілення, тому що необхідно спершу вирішити проблеми української для українців, щоб мати сили й адекватну базу вирішувати проблеми української для іноземців. Також у статті піднято питання мовної політики в Україні та проблеми соціальної і мовної адаптації студентів, які на заняттях з української мови вивчають літературну українську, а на вулиці чують російський суржик.

Ключові слова: студент-іноземець, адаптація, лінгвокраїнознавство, медична освіта, мовна картина світу, БДМУ.

В статье рассматриваются особенности адаптационных процессов студентов-иностранцев к иноязычной среде на примере опыта преподавания и наблюдения за этим явлением в Буковинском государственном медицинском университете. Выделены три наиболее многочисленных группы студентов-иностранцев, которые совершенно по-разному приспособляются к языковым реалиям в чужой стране – представителей арабских стран, индусов и африканцев. Это дало возможность говорить о трех моделях своеобразного языкового менеджмента, которым пользуется преподаватель украинского языка как иностранного. В разведке мы попытались показать, что предмет украинский язык как иностранный, как ни один другой академический курс, требует комплексного подхода и привлечения целого ряда вспомогательных и смежных наук и методик. А преподаватель украинского языка как иностранного волей-неволей выполняет роль менеджера по культуре и репрезентации картины мира и ментальности украинского народа.

Ключевые слова: студент-иностранец, адаптация, лингвострановедение, медицинское образование, языковая картина мира, БГМУ.

The article considers features of adaptive processes of foreign students to foreign language environment based on the experience of teaching and observing this phenomenon in Bukovina medical university. The author singles out three largest groups of foreign students who completely differently adapted to the realities of the language in the foreign country (representatives of Arab countries, Hindus and Africans). This made it possible to talk about three models of peculiar language management, what are used by the teacher of the Ukrainian language as a foreign language. We tried to show that Ukrainian subject as a foreign language, as no other academic course,

requires an integrated approach and the involvement of a number of accessory and related sciences and methods. Besides, a teacher of Ukrainian as a foreign language has to carry out the role of a cultural manager and representation of the world view and the mentality of the Ukrainians. The scientific and methodical issue only acquires its outlines, since the theory still remains, after years of independence, not to reach its real practical implementation, because it is necessary to first solve the problems of Ukrainian for the Ukrainians in order to have a force and an adequate base for solving problems of Ukrainian for Foreigners.

Key words: foreign student, adaptation, medical education, language worldview, BSMU.

У 1991 році в освітньому просторі України на правах державної мови почав вкорінюватись такий донині екзотичний предмет – українська мова як іноземна. А коли на академічному рівні зароджується новий предмет, то виникає багато проблемних питань методичного характеру, залучається цілий арсенал допоміжних дисциплін, які є вирішальним засобом для побудови якісної стратегічної моделі викладання. Групу таких допоміжних гуманітарних навчальних предметів очолюють національна культурологія, соціологія (соціолінгвістика), лінгвокраїнознавство та лінгвопсихологія. Основним репрезентатором складної за своєю будовою та рівнем рецепції української мови як іноземної є викладач, що виступає своєрідним транслятором та трансфером країни, її мовної картини світу, соціальних реалій, які неодмінно відбиваються на мові, географічних, релігійних і культурних особливостях, національній ментальності тощо.

На практиці викладач української мови як іноземної зіштовхується з проблемами пояснення мовних ідіом, пов'язаних із менталітетом і традиціями нації, чію мову вивчають, із історичними реаліями, табу, мовними кліше, психологією спілкування. Тому необхідними професійними інструментами мають бути основи психології, культурології, історії тощо, що в сумі формуються в загальну картину міжпредметних та міждисциплінарних сплетень. Варто сказати, що дослідження міжпредметних зв'язків у процесі вивчення іноземної мови – тема давно не нова й має давню історію.

Сучасні методики дослідження акцентують увагу, як на багатоаспектності зазначеної проблематики, так і на певній сталій тенденції в її методичному вжитку. Більшість дослідників (Л. В. Асоян, Т. В. Тарасова, Н. М. Самарук, Т. Е. Манівська, В. І. Беликов та ін.) [1] апелюють до комунікативного методу у вивченні іноземної мови, згідно з яким "кінцевою метою навчання має бути професійне спілкування майбутніх фахівців, переважно усне, меншою мірою письмове, що цілком відповідає програмним засадам" [3, с. 21]. Н. М. Самарук звертає увагу на теоретичні аспекти міжпредметності. Дослідник наголошує на складності визначення самого поняття "міжпредметні зв'язки", що пояснюється багатоплановістю цього феномену, а також відсутністю в науці однозначного підходу до цієї теми [5].

Метою статті є висвітлити основні проблеми адаптації студентів-іноземних громадян до іншомовного середовища, культурних та ментальних реалій чужої країни тощо на прикладі багаторічного досвіду викладання української мови як іноземної в Буковинському державному медичному університеті.

Залучення до мовного матеріалу тематики з вищезазначених дисциплін породжує одну з важливих проблем методики української мови як іноземної: відбір і якісна характеристика лінгвокраїнознавчого й українознавчого матеріалу, розрізнення специфічно країнознавчої інформації, розкриття її залежності від комунікативних норм мови-адресанта (побутування, тематика апріорних мовленнєвих ситуацій, адаптація до регіонального варіанту літературної мови тощо, суржик, полімовність регіону) [3].

Роль викладача на рівнях лінгвокраїнознавчому та українознавчому, окрім цілого спектру текстів, діалогів тематичного характеру (наприклад, "19 грудня – День святого Миколая", "З Різдром Христовим!", "Українські національні страви"; "На ринку", "Як студенти відвідували краєзнавчий музей", "Найвідоміші вулиці нашого міста", "Чернівці – маленький Париж", "Резиденція буковинських митрополитів – спадщина ЮНЕСКО" тощо), полягає в окресленні реальної мовної та мовленнєвої

ситуації, залучення групи до позалінгвального середовища, особливостей регіонального характеру [6, с. 20]. Наприклад, у Буковинському державному медичному університеті викладачі української мови як іноземної весь час наштовхуються на проблему полікультурності Буковини, що неодмінно відбилась на мові краю, культурних традиціях, соціальній поведінці. У мовленні краян відчутні впливи мови національних меншин: молдаван, румунів. Відбивається це неодмінно й на поведінкових типах, що різко відрізняються від суто українського лінгво- та соціотипу.

Мовленнєвий процес, взаємообмін думками не можливі без знань і навичок культурного коду нації. "Для того, щоб продуктивно користуватися українською мовою, не припускати значних помилок у спілкуванні з її носіями, та й не тільки з ними, необхідно розуміти й знати її динамічне переплетення з процесами соціального розвитку, побуту, діями й прагненнями українського народу. Тут, з одного боку, мова є засобом пізнання національної культури, з іншого, – національна культура розглядається, як обов'язкова умова адекватного, повного оволодіння іноземною (українською) мовою" [4, с. 135]. Мова у своїй лексиці більш-менш точно віддзеркалює культуру, яку відображає, тому коректним є висловлення американського мовознавця Едварда Сепіра, що історія мови й історія культури розвиваються паралельно. Відповідно до цього, вплив культури позначається на своєрідності лексико-фразеологічних засобів, на особливостях нормативно-стилістичної системи та мовленнєвого етикету, на гендерних та вікових особливостях та нормах ведення бесіди.

Відтак, важливою допоміжною галуззю в широкому методологічному полі української мови як іноземної є соціологія, що вже кілька десятиліть, як дала поштовх для проміжної науки, яка вивчає сферу побутування мови в соціальному середовищі. Соціолінгвістика – наука, яка вивчає проблеми, пов'язані із соціальною природою мови, її суспільними функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову й роллю мови в житті суспільства [2, с. 631]. Традиційно в соціолінгвістиці виділяють три розділи: психолінгвістику, етнолінгвістику й інтерлінгвістику. Проблемними й складними в нашому випадку є два поняття, якими оперує соціолінгвістика: мовна ситуація й мовна політика. Перше – це мовна ситуація – сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов у їх територіально-соціальному взаємовідношенні й функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень. Інакше кажучи, це взаємовідношення використовуваних на певній території різних мов чи різних мовних варіантів. Мовна ситуація охоплює соціальні умови функціонування мови, сферу й середовище вживання мови, форми її існування. Як ми вже зазначили, мовна ситуація на Буковині, що здавна перебувала в умовах багатокультурності, досить строката й викладач української мови як іноземної зіштовхується з проблемою неспіввідношення тієї мови, якої він навчає студентів, з тією мовою, яку вони чують і з якою їм доводиться мати справу в повсякденні: в крамниці, громадському транспорті, в лікарні тощо. Такого типу проблеми потребують великої педагогічної майстерності й відтак полягають у спробах довести студентам, що мова, якої їх навчають в аудиторіях, є правильною й що їм слід вживати саме її у своєму мовленні. Часто студенти скаржаться, що не розуміють людей на вулиці чи у громадських місцях, але не тому, що вони погано знають поширену лексику щоденного спілкування, а тому, що українські містяни, до прикладу, звертаються до них російською або якимось незрозумілим суржигом. Тому ця проблема значно глибша й зачепити її – означає апелювати до за давних хвороб українців – комплексу меншовартості, неповаги до найбільшої святині – національної мови, титульної мови, яка мала би бути предметом гордості й пошани.

І тут ми повільно перейшли до другого поняття соціолінгвістики – мовної політики, як свідомого і цілеспрямованого впливу, який має на меті сприяти ефективному функціонуванню мови в різних сферах. До сфер цього явища належать: сукупність ідеологічних принципів і практичних заходів щодо розв'язання мовних проблем у соціумі, державі; сукупність політичних і адміністративних заходів, спрямованих на надання мовному розвитку бажаного спрямування. Попри те, що українська мова має статус єдиної державної мови, сфера її побутування дуже

жалюгідна. Україна не веде адекватної політики щодо своєї державної мови й закон про регіональні мови є тому сумним підтвердженням. І це найважча проблема, з якою має справу викладач української мови як іноземної, – пояснити студентам чому вони повинні вивчати українську мову, якщо в цей же час багато людей на вулиці розмовляють, наприклад, російською чи суржиком, що є ознакою неосвіченості та деградації нації. Тому на цьому етапі українцям спершу слід вирішити свої внутрішні проблеми й навчити себе поважати власну мову, культуру й традиції, підняти свою національну гідність й, нарешті, розірвати постколоніальне замкнене коло рабства. Якщо це станеться, то автоматично кожен іноземний громадянин, що з тих чи інших причин вивчатиме їхню державну мову, буде поважати її й матиме безпеліційну мотивацію до вивчення. З огляду на це, мовна політика повинна бути не лише книжним терміном, що переписується з документа в документ, а реальним інструментом державного рівня, культурною співжиття.

Ми коротко розглянули міждисциплінарний інструментарій, яким послуговується викладач української мови як іноземної. Хочемо зазначити, що велике значення має країна походження студента-реципієнта й віддаленість його культури від вужче слов'янського, українського, а ширше – європейського культурного середовища; знання флективних мов, однією з яких є українська, а також його (студента) психологічна відкритість до якісно нового матеріалу й простору. З власної викладацької практики й відповідно до трьох великих груп-реципієнтів – представників арабських країн, індусів та африканців, ми можемо говорити про три моделі своєрідного мовного менеджменту, яким послуговується викладач української мови як іноземної.

Перша модель пов'язана з представниками арабського світу й має такі особливості: ця група, попри часте неволодіння мовою-посередником (у нашому випадку англійською), має найкращий рівень засвоєння мовного матеріалу та входження в соціальне середовище. Це може бути пов'язане із психотипом групи – вона комунікабельна, швидко освоює топос, знаходить друзів серед місцевих, відвідує громадські заклади, зав'язує стосунки із особами протилежної статі. У сумі така відкритість створює хороші умови для вивчення мови, це є класичним прикладом комунікативного методу. Описана група потребує акцентування на мовленнєвих ситуаціях, діалогічних та полілогічних текстових матеріалах. Студентів групи цікавлять вирази та фрази розмовного характеру, саме тому викладач у запропонованих до вивчення текстах намагається висвітлити всю повноту й колоритність краю. Друга група – індуси, що є більш закритим за своєю особливістю угрупованням, ніж попереднє. Попри більш-менш хороше знання англійської та ліберальні щодо релігійних міркувань погляди (на відміну від мусульман) індуси стараються триматися більше своєї студентської общини (це найчисленніша група в БДМУ); здебільшого вони вчать мову лише опосередковано, тільки на тому рівні, який їм необхідний для елементарних потреб. Це може бути пов'язано із психотипом групи: схильність до лінії, своєрідна пасивність, вайлуватість, відсутність мотивації. Викладач, порівняно із першою групою, значно спрощує коло розмовних тем (стандартні лексичні програмні теми "Знайомство", "Сім'я", "Квартира", "Кухня" тощо) й граматику, оскільки своєрідне "перевантаження" групи може спричинити до абсолютної втрати інтересу у вивченні української мови. Представники третьої групи – африканці. Вони володіють високою здатністю до вивчення української мови, проте перебувають на третьому місці, оскільки, це студентська спільнота своєрідних мовних інтровертів. Група побоюється "чужого" середовища й тримається дещо осторонь від "інших". Якщо представникам першої групи потрібна динамічність у вивченні мови, активне та жваве обговорення тієї чи іншої проблеми, то третя група з більшим ентузіазмом виконує граматичні вправи, наприклад, шаблонні, схематичні зміни в реченні називного відмінка на родовий тощо.

Таким чином, у розвідці ми спробували показати, що предмет українська мова як іноземна, як жоден інший академічний курс, потребує комплексного підходу й залучення цілої низки допоміжних й суміжних наук та методик. А викладач україн-

ської мови як іноземної волею-неволею виконує роль менеджера з культури й репрезентації картини світу та ментальності українців. Ця наукова та методична проблема лише набуває своїх обрисів, оскільки теорія ще й досі, після стількох років незалежності, не дійшла до свого реального практичного втілення, тому що необхідно спершу вирішити проблеми української для українців, щоб мати сили й адекватну базу вирішувати проблеми української для іноземців.

Література

1. Беликов В. И. Социолінгвістика / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – Москва, 2001. – 364 с.
2. Брицин В. М. Соціолінгвістика / В. М. Брицин // Українська мова : енциклопедія / ред. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – Київ : Українська енциклопедія, 2004. – С. 631.
3. Ворона Н. Міжпредметні зв'язки як необхідна умова вивчення російської мови як іноземної / Н. Ворона // Актуальні проблеми навчання іноземних студентів на сучасному етапі : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, м. Суми, 28–29 лютого 2012 р. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – С. 21–27.
4. Лісовий М. І. Лінгвокраєзнавчий аспект у викладанні української мови як іноземної / М. І. Лісовий, Л. Т. Тищенко // Актуальні проблеми навчання іноземних студентів на сучасному етапі : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, м. Суми, 28–29 лютого 2012 р. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – С. 135.
5. Самарук Н. М. Теоретичні аспекти міжпредметності / Н. М. Самарук // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошук : зб. наук. праць [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
www.center.univer.kharkov.ua. – Назва з екрана.
6. Філологія як українознавство : навч. посібн. / уклад. П. П. Кононенко, А. К. Мойсієнко, А. Ю. Пономаренко. – Київ : МЕФ, 2003. – 156 с.